

INNEHÅLL

FÖRORD 5

INLEDNING 6

BOKENS UPPLÄGG 10

● DEL 1: Teori 11

Varför gör vi som vi gör? 12

Beteendeanalys – Lär dig förstå motivation 23

Beteendeanalytiskt ledarskap 38

Beteendeorienterad organisationsstyrning, BOOST 48

Mätning och observation av beteenden 54

Hur kan beteendeobservationer genomföras? 58

SAFE-modellen 59

● DEL 2: Praktisk tillämpning 61

Introduktion 62

Avsnitt 1: Tillämpning av SAFE för byggföretaget 63

Avsnitt 2: Tillämpning av SAFE för byggprojekt 91

Avsnitt 3: Tillämpning av SAFE för det enskilda momentet 121

REFERENSER 135

BILAGOR – MALLAR 136

INLEDNING

Varför en bok om beteendebaserad säkerhet?

Byggsektorn är den bransch i Sverige som har de mest skadedrabbade yrkesgrupperna på arbetsmarknaden där de vanligast förekommande olyckorna är fallolyckor samt olyckor med maskiner och verktyg (AFA Försäkring, 2017). Även globalt sett är byggbranschen en av de mest riskfyllda branscherna (Fang & Zhang, 2012).

I flera länder har byggsektorn den högsta olycksfallsfrekvensen jämfört med andra branscher. Detta beror bland annat på att byggarbetsplatser är tillfälliga och ofta innehåller långa underentreprenörskedjor, många intressenter och små ekonomiska marginaler (Pellicer & Molenaar, 2009). I Sverige är byggbranschen en av de branscher där flest olyckor med dödlig utgång inträffar. Mellan 2007 och 2016 inträffade totalt 103 stycken dödsolyckor inom byggverksamhet, och då är inte utstationerad arbetskraft medräknad i statistiken. Detta enligt arbetsmiljöstatistik från Arbetsmiljöverket (Arbetsmiljöverket, 2017).

Utmaningarna med att skapa säkra byggarbetsplatser har diskuterats och studerats under flera år, där utredningar och rapporter från bland annat Arbetsmiljöverket och diverse lärosäten har identifierat flera förbättringsområden. Vidare har flera bransch- och företagsövergripande initiativ lanserats med syftet att förbättra arbetsmiljön och säkerheten inom byggbranschen. Gemensamt för dessa initiativ, utredningar och rapporter är att samtliga anser att säkra beteenden och en bra säkerhetskultur är förutsättningar för att åstadkomma olycksfria och hälsofrämjande byggarbetsplatser.

Trots att konsensus verkar råda om säkra beteendens stora inverkan på olycksfallsfrekvenser och arbetsmiljöprestanda finns det ett oerhört litet utbud av svensk litteratur som beskriver vad säkra beteenden är, hur dessa skapas och praktiska vägledningar för beteendebaserat säkerhetsarbete. De flesta böckerna om beteendebaserad säkerhet är skrivna på engelska och utgår från en amerikansk kontext.

Det finns även en mängd vetenskapliga artiklar skrivna om de effekter beteendebaserad säkerhet har på riskhantering och olycksförebyggande arbete. Många av dessa artiklar visar att företag som tillämpat metoder för beteendebaserad säkerhet med framgång har ökat andelen säkra beteenden och minskat antalet olycksfall.

Aktat dessa aspekter är en bok i beteendebaserad säkerhet på svenska för byggbranschen länken mellan de teoretiska alstren och det operativa utförandet, vilket kan vara en del av lösningen i att skapa de säkra byggarbetsplatser som regeringar, myndigheter, branschorganisationer, fackförbund, företag och organisationer har pratat om så länge.

Begreppet "beteendebaserad säkerhet" kommer från engelskans *behaviour based safety* och är en metodik som går ut på att identifiera och förstärka säkra beteenden.

Beteendebaserad säkerhet bygger på 100 års psykologisk forskning.

Genom att undersöka vad som aktiverar beteenden, även kallat stimuli, och vilka konsekvenser beteenden får kan vi lära oss att förstå varför ett visst beteende uppstår i en specifik situation. En sådan analys kallas för beteendeanalys och är ett värdefullt, och väl beforskat psykologiskt verktyg (Andersson & Klintrot, 2013).

En av de första psykologerna som forskade på sambandet mellan stimuli, beteende och konsekvens var amerikanen Burrhus Frederic Skinner (1904–1990). Detta arbete har sedan förädlats vidare av framstående forskare som E. Scott Geller, Beth Sulzer-Azaroff, Terry McSween, Aubrey Daniels med flera, till metoder för beteendebaserad säkerhet som tillämpas brett över hela världen.

En av de mest vedertagna modellerna för beteendebaserad säkerhet kommer från den amerikanske psykologen Scott Geller.

Geller har sedan 60-talet utövat och forskat på beteendebaserad psykologi i organisationer. Framförallt har han fokuserat på beteendebaserad säkerhet, vilket han beskriver via sin modell "DO IT".

En annan framstående amerikansk psykolog vid namn Aubrey Daniels har länge arbetat med organisatoriskt förbättringsarbete utifrån ett beteendefokus. Daniels har varit en viktig företrädare för Organizational Behaviour Management (OBM), även kallat beteendeanalytisk organisationsutveckling och är det forskningsområde som beteendebaserad säkerhet bygger på. Det finns flera läsvärda böcker

om OBM skrivna av bland andra Leif Andersson, Rolf Olofsson och Kenneth Nilsson.

Metoder för beteendebaserad säkerhet har använts sedan 1970-talet i USA men det är först på senare tid detta vetenskapliga förhållningssätt vunnit intresse och börjat användas i Sverige. En anledning till att denna vetenskapligt grundade metod inte fått fäste i Sverige beror sannolikt på att det varit svårt att paketera metoden i ett format som blir användarvänligt och lätt att förstå.

Fram till idag har det saknats en svensk manual som utifrån en svensk kontext beskriver hur metoden kan användas framgångsrikt och enkelt.

Under våra (författarnas) år som organisationskonsulter och ledare inom säkerhetsarbete har det blivit tydligt att de oöversatta amerikanska modellerna ofta blir svåra att arbeta utifrån. Det stora behov av en tydlig process för att skapa bestående beteendeförändring avseende säkerhet har lett oss fram till att skriva denna bok, som på svenska beskriver en nordiskt anpassad modell för beteendeförändring – SAFE.

Den svenska modell vi presenterar i boken du håller i vilar på det välbeforskade psykologiska verktyget beteendeanalys i kombination med det förnäma beteendeförändringsarbete som framförallt Aubrey Daniels och Scott Geller gjort i USA.

Vi hoppas och tror att den här boken kan hjälpa till i arbetet med att skapa säkrare byggarbetsplatser i Sverige samt att teorierna och exemplen kan hjälpa företag, stora som små, att bygga företagskulturer för ett långt och sunt arbetsliv.

Vad handlar beteendebaserad säkerhet om?

Varje dag hamnar vi i situationer där vi kan välja att bete oss på ett säkert sätt eller utsätta oss för risker. Ett vardagligt exempel på detta är bevakade övergångsställen där vi antingen väntar på grön gubbe innan vi går över (säkert beteende), eller väljer att gå mot röd gubbe (riskfyllt beteende). På en byggarbetsplats uppstår situationer hela tiden där vi tvingas välja mellan säkra och riskfyllda beteenden, och där valet av riskfyllda beteenden kan få förödande konsekvenser.

Exempel på riskfyllda beteenden kan vara att påbörja ett arbetsmoment innan vi sätter på oss föreskriven personlig skyddsutrustning, välja arbetsmetoder som strider mot arbetsplatsens ordnings-

BOOST – Beteendeorienterad organisationsstyrning

BETEENDE/AKTIVITET:

B

Vad leder beteendet till för utföraren?
Vad leder beteendet till för kollegorna?
Vad leder beteendet till för kunderna?
Vad lever beteendet till för verksamheten?

Beskriv *varför* beteendet ska utföras. Vilka resultat kan du koppla till beteendet (både på kort och lång sikt)?

O

Finns rätt utrustning på plats?
Finns tid/resurser för att utföra beteendet?
Är mandat tilldelat och kommunicerat?
Finns rutin/processbeskrivning för utförande?

Organisera arbetet så det finns rätt *förutsättningar* för beteendet

O

Saknas kompetens eller färdigheter för att utföra beteendet?

Ordna med kompetens- eller färdighetshöjande insats för beteendet

ST

Blir önskat beteende förstärkt?
Blir konkurrerande beteende försvagat?

STärk medarbetarnas *beteenden*

INTRODUKTION

I den här praktiska delen av boken får vi följa det fiktiva byggföretaget Bygg AB i deras arbete med att tillämpa SAFE-modellen i tre olika avsnitt. De olika avsnitten utgår från olika kontexter, nämligen följande:

1. Tillämpning av SAFE för byggföretaget.
2. Tillämpning av SAFE för byggprojektet.
3. Tillämpning av SAFE för det enskilda momentet.

De olika avsnitten är fristående och beroende på den kontext ni befinner er i tror vi att minst ett av avsnitten kommer hjälpa er i arbetet med beteendebaserad säkerhet. Om ni vill tillämpa SAFE-modellen inom hela företaget läser ni avsnitt 1, om ni vill tillämpa SAFE-modellen i ett enskilt projekt läser ni avsnitt 2 och om ni vill tillämpa SAFE-modellen under en kortare period eller för ett enstaka arbetsmoment läser ni avsnitt 3.